

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'322

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-2/25>

Громовенко В. В.

Міжнародний гуманітарний університет

ЛІНГВІСТИЧНА БАЗА ДАНИХ ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: АРХІТЕКТОНІКА ТА ФУНКЦІЙНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Актуальність статті зумовлена потребою визначення специфіки лінгвістичної бази даних політичних неологізмів української мови. Мета дослідження – опрацювати архітектуру та визначити функційне призначення лінгвістичної бази даних політичних неологізмів української мови для вирішення лінгводидактичних задач вищої школи. Об'єкт роботи – технологія бази даних, предмет – лінгвістична база даних політичних неологізмів в українській мові. Методологія студіювання: фактографічна лінгвістична база даних «Політичні неологізми в українській мові» опрацьована в рамках основних положень теорії неології, політичної дискурсології, комп'ютерної лінгвістики та прикладної лінгвістики. У процесі студіювання було вибудовано концептуальну модель лінгвістичної бази даних «Політичні неологізми в українській мові» з акцентуванням уваги на значенні для здобувачів вищої освіти та окреслено проблематику етапів проєктування лінгвістичної бази даних «Політичні неологізми в українській мові» 1) тип: реляційна; 2) одиниці опису: неологізми; 3) обсяг: 1200 одиниць; 4) аспект опису лексичної семантики: політичні неологізми; 5) джерела: словники неологізмів, інтернет-джерела та ін.; 6) термінологійний мінімум: інновація, політичний дискурс, словотвірна модель тощо; 7) методи: методи емпіричного дослідження, методи теоретичного рівня, лінгвістичні методи; 8) функційне призначення: науково-дослідні цілі, забезпечення програмних компетентностей закладів вищої освіти). Фактографічна лінгвістична база даних «Політичні неологізми в українській мові» робить внесок у систематизацію та розвиток комп'ютерних методів; постає корисним і актуальним навчальним матеріалом для забезпечення програмних компетентностей під час вивчення української мови загалом та української мови як іноземної; дозволяє оперативно формувати навчально-методичний комплекс для конкретних умов навчання та особливостей здобувачів вищої освіти. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в статті вперше запропоновано структуру лінгвістичної бази даних «Політичні неологізми в українській мові» з опертям на мовознавчі та дидактичні основи.

Ключові слова: інформація, лінгвістична база даних, лінгводидактична задача, політичний неологізм, програмна компетентність.

Постановка проблеми. Сучасне мовознавство характеризується спрямованістю досліджень на вирішення прикладних та методичних завдань, що повністю корелює з інформаційними запитами суспільства, викликами та потребами вищої школи. Сьогодні змінюються уявлення про роль інформації в суспільстві. У цьому контексті актуальність нашої розвідки зумовлена необхідністю визначення специфіки лінгвістичної бази даних (ЛБД) політичних неологізмів української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку Н. Мішанкіної, «інформація набуває ста-

тису ресурсу на перших етапах розвитку інформаційного суспільства, і ця ситуація неминуче тягне за собою необхідність зберігання великих обсягів інформації, що, у свою чергу, призводить до виникнення нової проблеми, пов'язаної з її організацією та систематизацією» [12, с. 25]. Основною причиною створення інформаційних систем у лінгвістиці дослідниця вважає таку: широкий доступ до необхідної інформації дозволяє здійснювати більш результативні дії та дає змогу ефективно управляти інформаційними потоками. Актуальним завданням прикладної лінгвістики

стає розробка методик, що дозволяють здійснювати аналітичне опрацювання інформації, пошук способів її структурування для ефективного зберігання та обробки [5; 11]. Важливим способом вирішення цієї задачі стали технології баз даних, які вже добре зарекомендували себе в різних лінгвістичних дослідженнях: у типологічних та порівняльних, фонетичних, лексичних, граматичних студіюваннях; перекладацькій діяльності [2; 6] тощо. Закцентуємо увагу, що лінгвістичні бази даних грають дедалі істотнішу роль в освіті загалом й у вищій школі зокрема.

Постановка завдання. Мета статті – опрацювати архітектоніку та визначити функційне призначення лінгвістичної бази даних політичних неологізмів української мови для вирішення лінгводидактичних задач вищої школи. Завдання роботи: 1) вибудувати концептуальну модель лінгвістичної бази даних «Політичні неологізми в українській мові» з акцентуванням уваги на значенні для здобувачів вищої освіти; 2) окреслити проблематику етапів проектування лінгвістичної бази даних «Політичні неологізми в українській мові».

Об'єктом роботи постає технологія бази даних, предметом – лінгвістична база даних політичних неологізмів в українській мові. Методологія студіювання: фактографічна ЛБД «Політичні неологізми в українській мові» опрацьована в рамках основних положень теорії неології (Р. Будагов [3], Ж. Колоїз [9]), політичної дискурсології (О. Ковальова [8], Н. Кондратенко [10]), комп'ютерної лінгвістики (В. Волошин [4]) та прикладної лінгвістики (А. Баранов [1]).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у статті вперше запропоновано структуру ЛБД «Політичні неологізми в українській мові» з опертям на мовознавчі та дидактичні основи.

Виклад основного матеріалу. ЛБД «Політичні неологізми в українській мові» визначувана такими параметрами на рівні концептуального моделювання:

1. Тип ЛБД: реляційна система управління базами даних Microsoft Access, що входить до складу пакета Microsoft Office.

2. Одиниці опису: неологізми – нові слова або вислови, що з'являються в мові, а також запозичення й нові значення відомих слів, номінації вже освоєних людиною об'єктів дійсності; двобічні одиниці, що характеризуються новизною форми (словотвірні неологізми) та / або змісту (семантичні неологізми).

3. Обсяг: 1200 одиниць.

4. Аспект опису лексичної семантики: політичні неологізми (сфера функціонування – політичний дискурс). До політичних неологізмів належать слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися в період передвиборчої кампанії в ЗМІ або у виступах політиків для позначення нових реалій і понять, периферійних номінацій [13, с. 14], актуалізація яких зумовлена соціальними та територіальними чинниками функціонування мови. Неологізація аргументована процесами появи нових слів та розвитком нових мовних явищ у політичній комунікації. До кваліфікаційних ознак політичних неологізмів зараховуємо такі:

- моделюють нове бачення об'єкта номінації;
- утворюються на ґрунті використання ресурсів словотвірної системи мови, у результаті семантичної деривації, а також запозичень.

Для зарахування слова до неологізмів застосовано такі критерії: 1) відображення лексичною одиницею останніх змін у суспільно-політичному житті українськомовної спільноти, приналежність до тематичних груп «Держава», «Політичні угруповання», «Суспільно-політичне життя»; 2) новизна мовної одиниці, що полягає у фіксації слова словниками й ресурсами неологізмів із зазначенням конкретного часу першого використання (к. ХХ – поч. ХХІ ст.); 3) контекстуальність використання новотвору та можливість пояснення його значення під час першого вживання, якщо воно є непрозорим із погляду структури неологізму.

5. Джерела: лінгвістичний портал «Mova.info», словники неологізмів [14; 15; 16; 17], спеціальні словники нових слів, сайти «Мовні інновації», «Myslovo», «Словопис», інтернет-газети «Високий замок», «День», «Дзеркало тижня», «Український тиждень» тощо.

6. Термінологійний мінімум: деривація, запозичення, інновація, конверсія, метафоризація, метонімізація, політичний дискурс, префіксація, скорочення, словоскладання, словотвір, словотвірна модель, суфіксація, телескопія тощо.

7. Методи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, моделювання), методи теоретичного рівня (абстрагування, аналіз та синтез, метод сходження від абстрактного до конкретного), лінгвістичні методи (словотвірний аналіз (для визначення плану вираження неологізму, а саме виявлення механізму творення окремого слова); морфемний аналіз (для окреслення морфологічних ознак складників неоло-

гізму (розмежування закінчення, основи, кореня та афікса)); компонентний аналіз (для аналізу структури й системи лексичного значення, що, у свою чергу, дозволило розподілити одиниці за певними тематичними групами та визначити оцінний компонент у лексичному значенні неологізмів), а також метод суцільної вибірки та метод кількісних підрахунків).

8. Функційне призначення:

1) призначена для науково-дослідних цілей, наприклад:

- дослідження продуктивних способів творення політичних неологізмів в українській мові;
- встановлення когнітивних механізмів дери-ваційних процесів в українській мові;
- планування та проведення лінгвістичних експериментів;
- семантичні дослідження політичних неологізмів, включаючи складання тезаурусу політичного дискурсу;

2) забезпечення програмних компетентностей освітньо-професійних програм спеціальності 035 «Філологія» (галузі знань 03 «Гуманітарні науки») закладів вищої освіти, зокрема:

- здатність бути критичним;
- здатність вільно й вправно використовувати спеціальну термінологію в обраній сфері філологічних досліджень;
- здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах;
- здатність генерувати креативні ідеї;
- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел (зокрема, розміщених у мережі Інтернет);
- здатність застосовувати глибокі знання з обраної філологічної спеціальності для вирішення різноманітних професійних завдань;
- здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного (мовленнєвого) матеріалу з урахуванням традиційних та інноваційних методологічних принципів;
- здатність компетентно й ефективно брати участь у різноманітних формах наукової комунікації у філологічній галузі;
- здатність комунікувати з представниками інших професійних груп різного рівня (експертами з інших галузей знань / видів політичної, економічної, культурної тощо діяльності);
- здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки;

- здатність осмислювати мову як полісистему, розуміти еволюційний шлях розвитку вітчизняного й закордонного мовознавства;

- здатність проведення досліджень (навчальних, наукових) на належному рівні;

- здатність спілкуватися державною мовою (усно, письмово);

- здатність спілкуватися іноземною мовою (наприклад, при використанні зазначеної ЛБД у процесі вивчення української мови як іноземної);

- навички використання інформаційно-комунікаційних технологій;

- уміння виявляти, ставити та ефективно вирішувати проблеми;

- усвідомлення методологічного, організаційного, правового підґрунтя, необхідного для студювань та/або інноваційних розробок у сфері філології, презентації їх результатів професійній спільноті та захисту інтелектуальної власності на результати досліджень та інновацій;

- усвідомлення ролі емоційно-експресивних, логічних, стилістичних засобів мови для досягнення запланованих прагматичних результатів.

На зовнішньому етапі укладання лінгвістичної бази даних політичних неологізмів української мови відібрано новотвори за ознакою новизни й приналежності до політичної лексики, з'ясовано тип словотвору та виокремлено дери-ваційні моделі, а також сформовано тематичні групи неологізмів. У такий спосіб політичні неологізми в українській мові утворено за допомогою п'яти різновидів морфологічного способу: афіксація (70,3 %), словоскладання (16 %), абрєвіація (7,5 %), телескопія (6 %), усічення основ (0,2 %) (див. [7]). Із-поміж семантичних способів словотвору в українській мові найбільш продуктивним є лексико-семантичний (74 %); малопродуктивними є морфолого-семантичний (16 %), лексико-синтаксичний (10 %). Семантичний розвиток політичної лексики відбувається завдяки збільшенню кількості значень у слові. Специфіка політичних неологізмів пов'язана з актуалізацією процесів метафоризації, метонімізації та апелятивації: при цьому зберігається вихідна форма лексичної інновації, план змісту характеризується новизною.

У межах цього етапу схарактеризовано семантичне позначення референтів, виділено політичні неологізми на основі аналізу їхніх семантичних характеристик та визначено, як співвідноситься неологічна лексика з відповідними референтами. За семантичним критерієм досліджувані новотвори поділяються на номінації: а) осіб за

прізвиськами, діяльністю, приналежністю або прихильністю до певної політичної групи або її лідера; б) предметних дій і процесів, абстрактних назв різних явищ; в) організацій і територій; г) дій; д) ознак, пов'язаних із політичними діями, суспільними явищами та організаціями.

Лінгвістичну базу даних політичних неологізмів української мови ґрунтовано на трьох групах політичних неологізмів: 1) у тематичній групі «Держава» політичні неологізми відображають діяльність апарату влади, окремі види державної політики, події та процеси в історії держави; 2) до тематичної групи «Політичні угруповання» віднесено лексичні одиниці, що номінують новостворені політичні партії, блоки, сили, називають членів політичних сил, їхні ознаки та діяльність, вибори; 3) тематичну групу «Суспільно-політичне життя» формують новотвори, які позначають події суспільно-політичного життя, дії та політичні вподобання їхніх учасників, окремі особи та групи щодо їхніх політичних поглядів.

На наступному етапі укладання лінгвістичної бази даних політичних неологізмів української мови концептуальну модель та одержану інформацію на інфологічному етапі пов'язано з операційною системою певного типу комп'ютера, з тими системами керування базами даних, якими він послуговується, вибрано форми організації даних, прийнятні роботи таких систем керування.

Висновки. Отже, архітектоніка ЛБД «Політичні неологізми в українській мові» визначена послідовністю переходів від неформального

словесного опису лінгвістичної інформаційної структури (тип ЛБД, одиниці опису, обсяг, аспект опису лексичної семантики, джерела, термінологічний мінімум, методи, функційне призначення) до формалізованого опису лінгвістичних об'єктів – політичних неологізмів (принципи формування джерельного корпусу, способи словотвору, тематичні групи тощо). Фактографічна ЛБД «Політичні неологізми в українській мові»: 1) робить внесок у систематизацію та розвиток комп'ютерних методів спеціалізованих досліджень молодих учених; 2) постає корисним і актуальним навчальним матеріалом для забезпечення програмних компетентностей освітньо-професійних програм спеціальності 035 «Філологія» (галузі знань 03 «Гуманітарні науки») закладів вищої освіти під час вивчення української мови загалом та української мови як іноземної, тобто може бути використана в різних сферах викладання української мови та з метою розв'язання дидактичних завдань; 3) дозволяє оперативно формувати навчально-методичний комплекс для конкретних умов навчання та особливостей здобувачів вищої освіти.

Сучасні системи управління базами даних доповнені можливостями інтеграції мультимедійних об'єктів. Це дозволяє включити в ЛБД дані іншого типу: аудіо- або відеоматеріали, що демонструють тип звучання, його суб'єкт та дію, з ним пов'язану, тощо. Перспективу дослідження вбачаємо у доповненні ЛБД «Політичні неологізми в українській мові» акустичним компонентом.

Список літератури:

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику. М. : Эдиториал УРСС, 2001. 360 с.
2. Бігдай М. О. Лексикографічна база даних на основі лексико-семантичних груп дієслів української мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі.* 2015. № 832. С. 285–295.
3. Будагов Р. А. Новые слова и значения. *Человек и его язык.* М. : Наука, 1976. С. 147–153.
4. Волошин В. Г. Комп'ютерна лінгвістика. Суми : «Університетська книга», 2004. 382 с.
5. Воронович В. В. Состав лингвистической базы данных компьютерных средств обучения иностранным языкам. *Лингвистика, лингводидактика, лингвокультурология: актуальные вопросы и перспективы развития: материалы I Республ. науч.-практ. конф. с междунар. участием,* Минск, 23–24 фев. 2017 г. Минск: Изд. центр БГУ, 2017. С. 68–71.
6. Гарбера І. Мовноареальне поле концепту *людина*: фразеологовий рівень і лінгвокомп'ютерне моделювання. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 170 с.
7. Громовенко В. В. Словотворення політичних неологізмів в українській та англійській мовах: зіставний аспект. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії 035 «Філологія» 03 «Гуманітарні науки». Міжнародний гуманітарний університет, Одеса; Донецький національний університет імені В. Стуса, Вінниця, 2021. 204 с.
8. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 27, Т. 2. С. 101–107.
9. Колоїз Ж. В. Українська неологія: здобутки та перспективи. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Філологія. Мовознавство.* 2009. Вип. 92, Т. 105. С. 57–62.

10. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.

11. Мицкевич О. С. Лингвистическая база данных (ЛБД) специальной лексики белорусского языка с точки зрения потенциальных пользователей. *Прикладная лингвистика в науке и образовании: сборник трудов VI международной научной конференции* (Санкт-Петербург, 5–7 апреля 2012 г.). СПб. : ООО «Книжный дом», 2012. С. 203–206.

12. Мишанкина Н. А. Базы данных в лингвистических исследованиях. *Вопросы лексикографии*. 2013. №1 (3). С. 25–33.

13. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 34 с.

Список джерел:

14. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.

15. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.

16. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.

17. Словник неологізмів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book> (дата звернення – 10.02.2022).

Hromovenko V. V. LINGUISTIC DATABASE OF POLITICAL NEOLOGISMS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE: ARCHITECTONICS AND FUNCTIONAL PURPOSE

The urgency of the article is due to the need to determine the specifics of the linguistic database of political neologisms of the Ukrainian language. The purpose of the paper is to study the architectonics and determine the functional purpose of the linguistic database of political neologisms of the Ukrainian language to solve linguodidactic problems of higher education. The object of the work is database technology, the subject is a linguistic database of political neologisms of the Ukrainian language. Study methodology: factual linguistic database “Political neologisms in the Ukrainian language” developed within the framework of the basic principles of the theory of neology, political discourse, computational linguistics and applied linguistics. In the process of studying the conceptual model of the linguistic database “Political neologisms in the Ukrainian language” was built with emphasis on the importance of higher education for students and outlined the stages of designing the linguistic database “Political neologisms in the Ukrainian language” (1) type: relational; 2) units of description: neologisms; 3) volume: 1200 units; 4) aspect of the description of lexical semantics: political neologisms; 5) sources: dictionaries of neologisms, Internet sources, etc.; 6) terminological minimum: innovation, political discourse, word-forming model, etc.; 7) methods: methods of empirical research, methods of theoretical level, linguistic methods; 8) functional purpose: research goals, ensuring program competencies of higher education institutions). The factual linguistic database “Political neologisms in the Ukrainian language” contributes to the systematization and development of computer methods; appears as a useful and relevant educational material for providing program competencies in the study of the Ukrainian language in general and the Ukrainian language as a foreign language; allows you to quickly form an educational and methodological complex for specific learning conditions and features of higher education. The scientific novelty of the obtained results is that for the first time the structure of the linguistic database “Political neologisms in the Ukrainian language” with reliance on linguistic and didactic bases is offered in the article.

Key words: information, linguistic database, linguodidactic task, political neologism, program competence.